

IZVJEŠĆE O MEĐUNARODNOM ARHIVISTIČKOM TEČAJU U LIVERPOOLU I POSJET PUBLIC RECORD OFFICEU U LONDONU (5-17. studenoga 1995. godine)

Uvod

Moj boravak u Velikoj Britaniji sastojao se iz dva dijela: desetodnevnog tečaja iz arhivistike koji se održavao u Liverpoolu i jednokratnog posjeta Public Record Officeu u Londonu. Tečaj je organizirao Odjel Britanskog savjeta¹ sa sjedištem u Londonu zadužen za međunarodne seminare i ljetne škole, dok je moj boravak financijski omogućio, u zajednici s mojom matičnom ustanovom, ured Britanskog savjeta u Zagrebu.

Tečaj je zaista imao međunarodni karakter, jer je okupio dvadeset tri arhivista iz svih dijelova svijeta: Italije, Hrvatske, Španjolske, Kanade, Malezije, Cipra, Gane, Sudana, Češke Republike, Islanda, Indonezije, Finske, Portugala, Botsvane, Nizozemske, Izraela, Danske, tako da je u toj raznolikosti arhivistika bila jedina koja nas je stvarno spajala.

Ovogodišnji tečaj priređen je u Liverpoolu pod nazivom **The management of archives and records: standards for performance, storage, control and transmission** (Upravljanje arhivima i arhivskim gradivom, norme za rad, pohranu, kontrolu i prijenos podataka). Seminar je trajao ukupno deset dana, tijekom kojih smo čuli dvadeset dva predavanja. Središnje teme bile su: oblikovanje i izgradnja arhivskih zgrada, kao i službi vezanih uz arhivsku djelatnost te pojava i razvitak strukovnih standarda, posebno onih koji zahtijevaju nove tehnologije. Voditelj seminara i jedan od predavača bio je Michael Cook, znanstveni suradnik i arhivist Arhiva na sveučilištu u Liverpoolu, poznat arhivističkoj zajednici i izvan granica Velike Britanije. Pored njega čuli smo još šesnaest predavača, priznatih i uvažениh arhivskih stručnjaka.

Nakon međusobnog predstavljanja i upoznavanja, rad tečaja je započeo uvođenim predavanjem M. COOKA "Napredak u razvoju normi i mjerenju rezultata rada u arhivima u kontekstu najnovijih promjena". On je težište stavio na dva pitanja ključna za rad današnje arhivske službe, britanske i međunarodne, a ta su **razvoj standarda i mjerenje učinjenog (performance measurement)**. U kontekstu svoga

¹ The British Council je nezavisna nepolitička organizacija zadužena za promicanje suradnje na kulturnom, obrazovnom i tehničkom polju između Velike Britanije i drugih zemalja. Uredi Britanskog savjeta nalaze se u 228 gradova u 109 zemalja. Britanski savjet djeluje u Zagrebu od 1946. godine i sljedeće godine obilježit će pedeset godina rada u Hrvatskoj.

predavanja on je standarde, tj. norme objasnio kao konvencije koje su prihvatili svi, većina ili su prihvaćene sa službenog mjesta, kako bi se omogućilo da rezultati rada jednih arhiva budu upotrebljivi u drugima. Norme su zapravo odraz profesionalne prakse, izrečene tehničkim jezikom, pri čemu treba razlikovati kontrolu kvalitete rada od standarda, iako se to u običnom govoru uglavnom poistovjećuje. Pojam "performance measurement" je objasnio kao sustav kojim se ocjenjuju rezultati rada. Cilj sustava je u pronalazaženju onoga što se u našem radu može mjeriti ili brojati, tj. gdje se mjera ili broj mogu uspoređivati ili s prosječnim mjerama odnosno brojevima iz istog područja, ili s onima koje je utvrdila neka nadležnost. "**Standards & performance measurement**" javljaju se kao lajtmotiv svih predavanja.

Prva skupina predavanja odnosila se na **standarde glede arhivskih zgrada**. Glavno predavanje na tu temu održao je Christopher KITCHING, autor knjige "Archive Buildings in the United Kingdom 1977-1992" i tajnik Kraljevskog povjerenstva za povijesne rukopise. On je govorio o izazovu, ali i o praktičnim problemima s kojima su arhivisti suočeni kod izgradnje arhivskih zgrada, zatim o napretku i iskustvu Velike Britanije, u kojoj je većina arhiva namjenski građena, te o njihovom nacionalnom standardu za arhive (British Standard 5454 *Recommendations for storage and exhibition of archival documents*, 1989), kao i pripremi međunarodnog standarda ISO 1995. Iz nacрта dokumenta vidjeli smo da će biti normirani **položaj zgrade** (paziti na uleknuce terena, poplavu, potres, tsunami, odron, eksplozije u susjednom mjestu, vatru, glodavce, plijesan i insekte, postrojenja koja izlučuju štetne plinove, dimove, prašinu, ili na drugi način zagađuju okolinu), **dizajn** (da zgrada bude namjenski građena, osigurana protiv provala i krađa, vandalizma, terorizma, da ima zaseban ulaz, izlaze u slučaju nužde koji se otvaraju samo iznutra, spremišta bez prozora, da je zaštićena od vanjskih atmosferskih i klimatskih utjecaja, da ima veliki termalni i higroskopski kapacitet, da spremišta ne budu površine veće od 200-300 m², da bude vodo- i vatrootporna itd.), **instalacije i oprema** (izbjegavati nepotrebne električne, plinske ili druge instalacije, po mogućnosti postrojenja odvojiti i dr.), **korištenje gradiva** (u prostorima je zabranjeno jesti, piti i pušiti, zabranjene su sve aktivnosti osim onih koje se tiču arhiva, u prostorijama se smije držati samo knjižni i arhivski materijal itd.), **planiranje u slučaju katastrofa i izložbe** (vrijede ista pravila kao i za redovnu zaštitu gradiva; gradivo ne može biti trajno izloženo, zaštita protiv svjetla i dr.).

Drugo zanimljivo predavanje održala je May CASSAR na temu "Zaštita arhivskog gradiva preko zaštite čovjekove okoline", u kojem naglašava kako je kontrola okoliša izuzetno važan vid preventivne zaštite. I predavanje arhitekta Richarda MacCORMACA "Izgradnja arhivskih zgrada s posebnim osvrtom na kontrolirani okoliš i 'Ruskin Library'", kao što je vidljivo iz naslova, bavi se inženjeringom okoline na primjeru projekta "Ruskinova zbirka", kojem je cilj osigurati i sačuvati

većinu akvarela, rukopisa, knjiga i ostalog iz ostavštine J. Ruskina (1819-1900), jednog od najvećih britanskih mislilaca. Knjižnica bi trebala biti sagrađena uz sveučilište u Lancasteru. Oblik zgrade nosi u sebi niz simboličkih značenja vezanih uz Ruskinov život, pa je i arhiv koji je smješten u njezinom središtu i čini srce cijelog objekta, zamišljen kao velika škrinja za blago, sarkofag ili arka okružena gusto zidanom konstrukcijom te obrubljena staklom. No, iako je ona posveta Ruskinu, umjetnički dio nije žrtvovan u korist funkcionalnog. Potpuno je poštivan britanski standard 5454 glede zaštite, javnog izlaganja i korištenja fundusa. U spremištima neće biti mehaničkih uređaja za grijanje i hlađenje, ventilacija će biti prirodna, a u čitaonici će se klima kontrolirati pomoću male jedinice za grijanje i hlađenje. Cjelokupni unutarnji klimatski uvjeti bit će kontrolirani kompjutorski.

Sljedeća dva predavanja prikazala su nam jedno pozitivno iskustvo, stečeno tijekom gradnje arhivske zgrade, a drugo negativno, stečeno tijekom rada u relativno novoj i namjenski izgrađenoj arhivskoj zgradi. Prvo je održao Andrew MacDONALD, voditelj projekta novog Public Record Officea (dalje u tekstu PRO). Nova zgrada gradi se pokraj zgrade PRO-a izgrađene 1977. godine u Kewu, predgrađu Londona. Pripreme su počele već 1986. godine, dok je sama gradnja započela 1992. Zgrada će biti završena krajem prosinca ove godine. Nova arhivska spremišta obuhvatit će prostor od 30 000 m² sa 74 km pokretnih polica. Pored spremišnog prostora objekt sadrži konzervatorsku radionicu, uredske prostore i prostor za konferencije. Kao sljedeći korak planira se preseljenje gradiva i preuređenje starog arhiva, što uključuje i proširenje prostora namijenjenog korisnicima. A. MacDonald je iznio svoja iskustva stečena tijekom pojedinih faza izgradnje, koja se planirano primiče završetku: od idejnog projekta, rada s izvodačima, vanjskim suradnicima i kolegama iz vlastite ustanove. Autor zaključuje da u slučaju gradnje nove arhivske zgrade, potpunu kontrolu nad čitavim projektom moraju imati zaposleni u arhivu. Oni trebaju jasno utvrditi ciljeve i usredotočiti se na njihovo ostvarenje, izbjegavati naknadne promjene, svladati osnovna tehnička znanja vezana uz izgradnju, opremu i sl. Ostali poslovi u arhivu za vrijeme gradnje smatraju se sekundarnima.

Bruce JACKSON, okružni arhivist (County Archivist), govorio je o iskustvu rada u novoj arhivskoj zgradi na primjeru Lancaster Record Officea u Prestonu (dalje LRO). Arhiv je izgrađen 1975, a dograđen 1987. godine. Nakon dvadesetogodišnjeg iskustva rada u njemu B. Jackson ga smatra školskim primjerom loše moderne arhivske zgrade, zbog toga što arhitekt nije radio u dogovoru s arhivistima, pa i nije uvažio načela arhivske struke glede zaštite, korištenja i sl. To nam je objašnjeno na tlocrtima, a arhiv smo posjetili drugoga dana.

Zajednički naziv drugog bloka predavanja bio je **Kompjutorizacija: postojeći standardi, mogućnosti i problemi.**

Iako je ta tema pobudila najveće zanimanje polaznika tečaja, nažalost čuli smo samo dva predavanja te imali jednu demonstraciju "Arhivi na Internetu". Prvo predavanje održala nam je Ishbel BARNES, voditeljica odjela za privatno arhivsko gradivo u Nacionalnom arhivu Škotske u Edinburghu. Ona je govorila o iskustvu ovoga arhiva u radu na arhivskom programu "Clio" – sustavu za slobodno pretraživanje teksta. Istaknula je da je uloženo mnogo novaca i vremena u obučavanje osoblja, da su bila izrađena pravila za popisivanje građe i da je program najprije korišten za popis fondova javnog arhivskog gradiva, zatim za osobne i obiteljske arhive, pečate, geografske karte i kasnije za nacionalni registar.

Frederic HONHART, direktor sveučilišnog arhiva (Michigan State University) govorio je o američkom iskustvu na komjutorizaciji arhiva. Nakon ispitivanja mnogobrojnih mogućnosti, Društvo američkih arhivista je 1977. utemeljilo National Information Systems Task Force (NISTF), sa zadaćom da se pomogne pri izradi AMC formata (Archives and Manuscript Control Format) kao dijela MARC formata (Machine Readable Cataloguing), što ga je izradila Kongresna knjižnica u Washingtonu. Suradnja se kasnije proširila i na bibliotekare iz Research Libraries Group (RLG), koji su rađili svoj automatski sustav Research Libraries Information Network (RLIN). Priručnik Steve Hensena "Archives, Manuscripts and Personal Papers" (APPM) stvorio je temelje za razvoj standarda za AMC zapis. Društvo američkih arhivista sponzoriralo je brojne tečajeve, na kojima su se arhivisti obučavali u radu s MARC formatom i APPM-om. Sad se već AMC format zamjenjuje s Integrativnim Formatom koji ima još veću fleksibilnost i primjenu u opisu arhivskog i drugih materijala.

M. Cook je u svojem predavanju govorio o **problemima izrade kompjutorskih sustava za arhive**. Probleme je podijelio u tri skupine: 1. priroda korisničke grupe (malobrojnost arhivista što stvara poteškoće u korištenju sustava izrađenih za velike grupe, većina arhivista je školovana u tradiciji koja je odbijala tehnologiju), 2. priroda arhiva (arhivi trebaju sustave za upravljanje spisima, za konzervatorsku službu, administrativnu i intelektualnu kontrolu spremišta, razmjenu podataka te kulturno-prosvjetnu djelatnost), 3. svrha i priroda arhivskog opisa (višerazinski opis, polja raznih duljina, različito korištenje polja, kombinacija jedinica javnih i povjerljivih podataka i pristupnice bez utvrđenih sustava ovlasti; pokušaji da se arhivi asimiliraju u veće sustave imali su promjenljiv uspjeh; kod bibliotečnih sustava ostaje problem višerazinskog opisa i potreba da se objasni provenijencija; bibliotečni formati poput MARC-a uspješno se koriste u SAD i dijelom u UK), 4. opći problemi: *kapacitet baza podataka* (arhivske baze podataka uvijek naginju tome da budu velike; prije pojave mreža to je pretstavljalo veliku teškoću), *struktura* (s aspekta kompjutorizacije tu nema posebnih problema), *software* (uvijek je teško koristiti opće – namjenske baze podataka). Namjenski izrađeni sustavi su

ARCHWAY, MOODES FOR ARCHIVES, CAIRS FOR ARCHIVES, CLIO i oni općenito zahtijevaju: određeni format (kao npr. MARC), određene standarde opisa, određene ovlaštene datoteke (authority files), te pripremu podataka za unos u skladu s tim standardima. Internet ima pak druge zahtjeve, tj. dokumenti moraju biti u skladu sa standardima jednog od markup jezika, tj. HTML (Hypertext Markup Language). Njemu je kao i MARC-u potrebna arhivistička aplikacija.

Istoga dana imali smo priliku da zajedno sa studentima arhivistike na Liverpoolskom sveučilištu vidimo neke od arhiva na Internetu.

Unutar ovoga bloka predavanja Theo THOMASSEN, direktor arhivske škole "Prins Willem Alexanderhof" iz Gravenhagea u Nizozemskoj i član Odbora MAV-a (Međunarodno arhivsko vijeće) za školovanje arhivista, govorio je, na primjeru nizozemske prakse, o utjecajima novih tehnologija i promjena u položaju arhivske službe na školovanje. Od 1919. pa do 1994. Nizozemska arhivska škola organizirala je dva tečaja za arhiviste: prvi za magistre povijesti ili prava, koji su po svršetku jednogodišnjeg tečaja stjecali titulu starijeg arhivista, a drugi za sve s fakultetskom diplomom koji su stjecali naslov "middle grade" arhivista. Prošle godine je odlučeno da se ti tečajevi uklope u studij bibliotekarstva i informatike na sveučilištu u Amsterdamu. Ova radikalna promjena jest odgovor Arhivske škole na nove, izmijenjene potrebe nizozemske arhivističke zajednice, koje su se pojavile s novim tehnologijama i novom ulogom koju je arhivska služba dobila. Od pomoćne povijesne znanosti arhivistika sve više postaje autonomna disciplina na polju informacijskih znanosti. Isto tako je istaknuo da arhivistička edukacija nije ekskluzivno područje arhivske škole, već odgovornost cjelokupne profesije. Arhivistička edukacija ne može biti djelotvorno osuvremenjena bez redefiniranja karaktera, ciljeva i granica naše struke.

Sljedeća grupa predavanja odnosila se na **standarde u službama za korisnike**. Uvodno predavanje održao je Michael ROPER, umirovljeni ravnatelj Public Record Officea. Započeo ga je s tvrdnjom da je korištenje arhivskog materijala cilj kojemu su upravljene sve ostale djelatnosti, za razliku od nekadašnjeg stajališta, kakvo je zastupao H. Jenkinson, da je to sekundarna dužnost arhivista. **Službe namijenjene korisnicima** podijelio je na **1. referentne**, koje obuhvaćaju korištenje gradiva u čitaonici, rješavanje pismenih zahtjeva stranaka i kopiranje dokumenata i **2. "outreach services"**, koje se bave kulturno-prosvjetnom djelatnošću arhiva, a to obuhvaća izdavaštvo, izložbe i obrazovanje. Za funkcioniranje tih službi potrebno je osigurati namještaj, opremu, obavijesna pomagala, priručnu biblioteku, dokumentaciju i osoblje; utvrditi korisnike gradiva i politiku glede sigurnosti, zaštite i dostupnosti, naplate usluga i radnog vremena; izraditi standarde za ove službe (normirati broj osoblja, pomagala, dopremu i otpremu gradiva) i dr.

Nakon M. Ropera govorio je G. WILLIAMS (Principal Archivist i službenik Muzeja, Vijeće Okruga Gwynedd, iz Caernarfona u Walesu), koji se usredotočio na probleme programa za javnost i promoviranja arhivske službe, jer nedjelotvorna ili nekontrolirana djelatnost ove vrste često puta predstavlja gubitak vremena ili čak šteti ugledu ustanove. Autor je zaključio da bi standardi (još ih nema) pomogli djelotvornijem radu na ovom polju.

O referentnoj službi u LRO-u govorila je J. CROSBY iz istog arhiva. Ona je naglasila da britanski "A Standard for Record Repositories", što ga je izradila Kraljevska komisija za povijesne rukopise, donosi neke standarde glede javne dostupnosti gradiva, ali je njihova primjena zasad volontaristička i potpuno ovisi o lokalnim prilikama.

Potom je M. Cook govorio o međunarodnim standardima za opis arhivskog gradiva **ISAD(G)** i **ISSAR (CPF)**. Kako su s njima upoznati i hrvatski arhivisti na savjetovanju Hrvatskog arhivističkog društva, održanoga tijekom listopada 1995. u Bolu na Braču, a objavljeni su i *Janusu*, smatram da ovdje nema potrebe za ponavljanjem.

Rachel STOCKDALE iz Rukopisnog odjela Britanske biblioteke održala je predavanje o **ovlaštenim datotekama (authority files)** na temelju prakse njihove knjižnice. Oni su tijekom devetogodišnjeg rada na indeksiranju uspjeli stvoriti ovlašteni datoteku od 50 000 imena. Pravila za unos utvrdili su unutar vlastite ustanove.

Nicholas KINGSLEY nas je upoznao s Nacionalnim arhivskim vijećem osnovanim 1987. godine, koje ima za cilj raspravljati o svim relevantnim pitanjima arhivske struke i unapređivati je. Članove čine stariji predstavnici iz nacionalnih arhivskih ustanova, Kraljevske komisije za povijesne rukopise, predstavnici korisnika (npr. povijesna društva), te predstavnici organa vlasti nadležnih za arhivsku službu. No njihovo je djelovanje ograničenog dometa zbog nedovoljnih novčanih sredstava.

Predavanje iz posljednjeg bloka je održala Anne THURSTON, predavač na više arhivističkih i bibliotekarskih škola u Londonu. Ona nas je upoznala s razvojem i primjenom standarda u arhivima na temelju iskustva **Overseas Management Trusta**, koji je kao neprofitna organizacija, osnovan 1989. godine, sa zadaćom da rješava probleme vezane uz javno arhivsko gradivo i dostupnost informacijama. Od 1994. počeli su rad na projektu pod nazivom **Public Sector Records Project**, namijenjen u prvom redu zemljama Commonwealtha. U sklopu predavanja prikazana su i dva edukativna video-filma, namijenjena za prikazivanje na televiziji u Gani, s ciljem da vlada i cijelo društvo spoznaju važnost i značaj arhivskoga gradiva. Uz izradu edukacijskih filmova za školovanje kadrova, ova organizacija priprema i seminare te izrađuje arhivističke priručnike.

Pored ovog usko radnog dijela seminara, za polaznike tečaja bilo je organizirano razgledavanje Liverpoola kao i nekoliko malih, ali za englesku povijest značajnih

gradića. Tako smo u Chorlyju vidjeli izuzetno sačuvanu manufakturu pamuka s kraja 19. st. te obližnju ubožnicu, a u Astly Hallu, kuću u koju se navodno sklonio O. Cromwell nakon bitke kod Prestona. Obišli smo i nakratko vidjeli i Preston, Mold, Styal i Chester.

Glavne karakteristike tečaja su izuzetno visoka profesionalnost u organizaciji tečaja, tako da smo u kratkom vremenu od deset dana uspjeli produbiti i obogatiti naša stručna znanja.

Posjet Public Record Officeu, Ruskin Avenue, Kew

The British Council organizirao mi je i posjetu PRO-u i sastanak s dr. Davidom Leitchom, službenikom za veze (Liaison Officer²) u PRO. Uz to on je i jedan od urednika *Archivuma*. Gospodin Leitch me je ukratko upoznao s glavnim zadacima³ PRO-a, kao nacionalnog arhiva Ujedinjenog Kraljevstva, a pobliže s radom korisničkih službi i radom čitaonica.

U prošloj godini PRO je posjetilo oko 160 000 istraživača, od kojih je otprilike polovica koristila izvorne dokumente, a polovica mikrofilmove i mikrofiševe; riješeno je 14 500 pismenih zahtjeva (prosječno vrijeme potrebno za odgovor je 2 tjedna); izdano je 600 000 kopija dokumenata te 92 000 mikrooblika. Korisnik na građu u čitaonici čeka najviše 35 minuta.

U Arhivu djeluje više čitaonica (za originalnu građu, mikrooblike s otvorenim pristupom, za karte i dr.), a sve su opskrbljene mnogobrojnim tiskanim uputama za korisnike (opće upute o radu čitaonice, upute kako koristiti čitaonicu, osnovni podaci o autorskom pravu, ograničenja glede dostupnosti korištenja i kopiranja, dostupnost javnog gradiva i dr.). Dio dežurnog osoblja u čitaonici daje obavijesti o gradivu, a dio preuzima gradivo namijenjeno korisnicima iz spremišta. Za narudžbe gradiva istraživači koriste kompjutore smještene na više mjesta u čitaonicama.

Temeljna načela za rad ove službe nalaze se u Povelji o pravima građana (Citizen's Charter).⁴

- Na kraju posjeta informirali su me o novom PRO-u, o čemu je u tekstu već bilo riječi.

Mirjana Peremin

² *The Liason Departement* osigurava u ime Lorda Chancellora, u čijoj je nadležnosti PRO, da se javni spisi u ostalima spremištima za koje je nadležan PRO, čuvaju i da su dostupni čitačima u skladu sa standardima kakvi se primjenjuju u samom Public Record Officeu. Zadatak odjela je da razvija dobre odnose s ostalim profesionalnim arhivistima.

³ Opširnije o ovim zadacima vidi u: *Archivum*, vol. *XLI*, 1996, str. 234-239, London 1996.

⁴ Opširnije vidi u "Beyond the PRO: Public records in places of deposit", PRO 1994. i "Corporate Plan 1995-96 to 1997-98 and Business Plan 1995-96", PRO.